

Thema: Duurzaam duurt het langst

Het thema voor Open Monumentendag is dit jaar duurzaamheid. Gezien de rijke historie van monumenten zijn deze bij uitstek al duurzaam te noemen. Veel monumenten hebben door de tijd heen een nieuwe functie gekregen, mooie voorbeelden in de regio zijn onze Werelderfgoed monumenten, de vier Forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Van verdedigingswerken werden ze plekken van plezier met horeca, als B & B of als educatiefort. Fort Steurgat veranderde door de jaren heen van verdedigingswerk, interneringskamp, noodzetel tijdens de Koude Oorlog voor de scheepvaart tot luxe wooncomplex.

De koren- en watermolens in onze streek zijn ook een toonbeeld van duurzaamheid. Met windkracht zorgden ze eeuwenlang voor droge voeten en het malen van het graan tot meel om brood mee te bakken. Mooi voorbeeld hiervan is de korenmolen 'de Twee Gebroeders' in Wijk en Aalburg, deze is weer helemaal ingericht om te doen waar hij ooit voor gebouwd is in 1872. Extra duurzaam tintje is de bio tarwe uit eigen streek die wordt verwerkt tot meel waarmee op een steenworp afstand het jaar rond Altena brood mee wordt gebakken.

Laatste voorbeeld van duurzaamheid is het verduurzamen van het erfgoed om het ook toekomstbestendig te maken. Zo kan Fort Giessen in haar eigen energie voorzien met de installatie met zonnepanelen, heatpipes en warmtepomp. Tevens zijn voorzetsels geplaatst aan de binnenzijde van het Fort. Tijdens Open Monumentendag zijn op Fort Giessen stands ingericht van Altena Nieuwe Energie, Altenatuur en Brabants Landschap die zijn gericht op verduurzaming.

Erfgoed Altena nodigt een ieder uit om in het weekend van Open Monumentendag een of meerdere monumenten te bezoeken. Liefst op de fiets; ook hier geldt 'Duurzaam duurt het langst'.

Op www.openmonumentendag.nl kun je eenvoudig zoeken welke monumenten in het Monumentenweekend open zijn.

WWW.ERFGOEDALTE.NL

Fort Steurgat als noodzetel voor de Binnenlandse Scheepvaart

Ook dit jaar kan weer een bezoek gebracht worden aan Fort Steurgat, slechts eenmaal per jaar zetten de bewoners de poort van de ophaalbrug open voor een gastvrije ontvangst van bezoekers. Bijzonder onderdeel van de historie van het Fort is de tijd dat het ten tijde van de Koude Oorlog in gebruik was als noodzetel voor de Binnenlandse Scheepvaart.

In oktober is het zestig jaar geleden dat de Cubacrisis de wereld in zijn greep hield. Gevreesd werd voor het uitbreken van een Derde Wereldoorlog. In heel het land werden vanaf de jaren zestig noodzetels ingericht voor de civiel-militaire verdediging, het bestuur van het land en de bescherming van de bevolking. Fort Steurgat, daterend uit 1881-1882, werd in 1967 verbouwd door de Genie in opdracht van Directoraat-Generaal van de Scheepvaart verbouwd tot noodzetel voor de Binnenlandse Scheepvaart. Aan de vooringang werd een nieuwe bakstenen muur geplaatst en de ramen werden dichtgemetseld. Vanwege de houten deuren en luiken, leek het fort nog precies hetzelfde. De nooduitgang ging via de bestaande tunnel – de poterne - naar het voormalig munitiedepot. De noodzetel was uiteindelijk geschikt voor 100 personen en had slaapplekken voor mannen en vrouwen. Het enige zichtbare van buitenaf was de antenne op het fort voor contact met de schepen.

In 1968 werd Fort Steurgat overgedragen aan het ministerie van Verkeer en Waterstaat en het ministerie van Economische Zaken voor de 'Scheepvaartorganisatie Delta'. De eerste taak van deze organisatie in oorlogstijd was om de binnenlandse scheepvaart zoveel mogelijk te verspreiden over Nederland zodat er geen duidelijke doelwitten ontstonden voor de vijand, teneinde er voor te zorgen dat de binnenlandse scheep-

vaart op gang bleef. Hiervoor was een vaarplicht ingesteld waardoor schippers niet konden weigeren om te varen. Om de vaart naar onze buurlanden te bevorderen waren er ook functionarissen van andere landen in het Fort aanwezig om de scheepvaart naar het buitenland te begeleiden.

Om een betere combinatie te krijgen tussen de scheepvaartdienst en de binnenlandse scheepvaartdienst, werd het Bureau Aan en Afvoer Goederen Overzee (BAAGO) ingesteld. Tevens was een van de gebruikers het Centrum voor Informatieverwerking van de Nederlandse Spoorwegen, dat voor opslag van computerbanden ruimte in het Fort huurde. Later werd het nog gebruikt voor medicijnenopslag voor het ministerie van Volksgezondheid. Op het Fort zijn in die tijd meerdere oefeningen gehouden in verband met het belang van de militaire Civiele Verdediging. In 1989, na de val van de Berlijnse Muur, is de noodzetel opgeheven. Daarna stond het Fort te koop, totdat het in 1994 werd aangekocht door een projectontwikkelaar die het omtoverde in luxe wooneiland. Zo werden alle herinneringen aan de noodzetel op het Fort uitgewist.

(Bron: In geval van nood Ondergrondse noodzetels voor de rijksoverheid tijdens de Koude Oorlog - Kees van Leeuwen – Rijksdienst Cultureel Erfgoed)

PROGRAMMA OPEN MONUMENTENDAG

7 september

Erfgoedavond op Fort Giessen over verduurzamen van monumenten; inloop vanaf 19.30 uur

8 en 9 september

Monumenten Klassendag op Fort Giessen

10 september

Andries Visserhuis te Werkendam van 10.00-13.00 uur

RK kerk te Woudrichem van 13.00-17.00 uur

Martinuskerk te Woudrichem van 12.00-16.00 uur

Torenklimmen te Woudrichem van 12.00-15.30 uur

Arsenaal te Woudrichem van 10.00-16.00 uur

Fort Giessen te Giessen van 10.00-17.00 uur

Fort Bakkerskil te Nieuwendijk van 11.00-17.00 uur

Fort Altena te Werkendam van 11.00-17.00 uur

Fort Steurgat te Werkendam van 10.00-16.00 uur

Noodwoning te Meeuwen van 13.00-17.00 uur

Witte Molen te Meeuwen van 11.00-17.00 uur

Molen Twee Gebroeders te Wijk en Aalburg

van 10.00-16.00 uur

Molen de Hoop te Veen van 10.00-16.00 uur

Zandwijkse molen te Almkerk van 10.00-16.00 uur

Doornse molen te Almkerk van 10.00-16.00 uur

Uitwijkse molen te Sleeuwijk van 10.00-16.00 uur

Vervoornemolen te Werkendam van 10.00-16.00 uur

11 september

Kasteel Dussen van 11.00-17.00 uur

Fort Bakkerskil te Nieuwendijk van 11.00-17.00 uur

Fort Altena te Werkendam van 11.00-17.00 uur

RK kerk te Woudrichem van 13.00-17.00 uur

Zandwijkse molen te Almkerk van 10.00-16.00 uur

Uitwijkse molen te Sleeuwijk van 10.00-16.00 uur

19 en 20 september

Monumenten Klassendag met bezoek aan Kasteel Dussen

WWW.OPENMONUMENTENDAG.NL

Erfgoedavond over verduurzaming op Fort Giessen

De aftrap van Open Monumentendag wordt dit jaar gehouden op woensdag 7 september op Fort Giessen. De avond staat in het teken van verduurzamen van monumenten. Een mooi voorbeeld daarvan is Fort Giessen zelf. Met de installatie van zonnepanelen, heatpipes en warmtepomp wordt gebruik gemaakt van duurzame energie voor de instandhouding van het Fort.

Tijdens de avond op Fort Giessen toont Dick Nederveen, energievoorzitter bij stichting Duurzaam Stoer voorbeelden van het verduurzamen van monumentale panden. Hoe behoud je de cultuurhistorische waarde, terwijl het monument wel energiezuiniger wordt? En hoe breng je bijvoorbeeld zonnepanelen aan op een pand zonder afbreuk te doen aan het historisch stadsbeeld van bijvoorbeeld de vesting Woudrichem? Ook wordt uitleg gegeven over de duurzame installaties op Fort Giessen. Wethouder Anneloes van Hunnik komt tij-

dens de erfgoedavond kennismaken en wordt bevestigd over het erfgoedbeleid in de gemeente Altena. Wat heeft de gemeente in het voorbije jaar gedaan voor het behoud van ons erfgoed en hoe gaat zij dat in de toekomst oppakken? En wat kan de gemeente betekenen bij het verduurzamen van het erfgoed in de streek?

De avond wordt gehouden op Fort Giessen, inloop vanaf 19.30 uur. Het programma begint om 20.00 uur, de avond wordt afgesloten met een hapje en een drankje.

De Twee Gebroeders is driedubbel duurzaam

De korenmolen 'De Twee Gebroeders' in Wijk en Aalburg is maar liefst driedubbel duurzaam. Zo werd de molen gebouwd in 1872 en viert ze binnenkort haar 150e verjaardag. Haar werk doet ze met wind, al eeuwenlang een duurzame energiebron. Bovendien maalt ze vooral bio tarwe uit de eigen streek, waarvan bakker Hardeman een jaar rond Altena brood bakt.

Afbeelding: Biesboschlinie

opnieuw een restauratie, waarbij het oude Zeeuwse binnenwerk moest worden vernieuwd.

„Wat ik zelf erg leuk vind, is dat de Veense en de Aalburgse molen van hetzelfde type zijn en voor een leek erg op elkaar lijken. Als je binnen kijkt, zie je in Veen een korenmolen in pure vorm, 19e eeuws ingericht qua malen. Ga je nu in Aalburg kijken, dan zie je een korenmolen in bedrijf in de eenentwintigste eeuw, met alle modernisering tot 1950. Dat laatste is vrij zeldzaam, omdat veel molens in de periode 1970-1995 zijn gerestaureerd waarbij alle 'moderne' maalderijmachines werden verwijderd.

Acht jaar geleden kreeg molenaar Sven Verbeek het verzoek van bakker Gerard Hardeman om meel te malen voor zijn bakkerij in Wijk en Aalburg. Dat bleek in molen De Hoop in Veen wat lastig, maar de molen De Twee Gebroeders in Wijk en Aalburg bood uitkomst. „De Twee Gebroeders ligt dichterbij de bakkerij, zelfs in hetzelfde dorp. En meer leven voor die molen, want De Twee Gebroeders draaide wel af en toe voor de show, maar maalde eigenlijk nooit“, zo vertelt molenaar Sven. Zo werd in de zomer

Voor de korte keten van boer tot bord, hadden de molens nog lokale grondstoffen nodig. Dat lukte met spelt en rogge (samen ongeveer de helft van de productie) vrij goed, omdat dat op armere zandgronden in Brabant groeit. En inmiddels groeit een aanzienlijk deel van de bio tarwe in de Oostwaard van de Biesbosch, bij de gebroeders Jan en Willem Groenenberg. Dit jaar werd ruim 30 ton tarwe geoogst. „We doen na iedere oogst een bakproef en dan weten we hoe 'sterk' de tarwe is. Aan de hand daarvan bepalen de bakker en de molenaar samen in welke meng-

van 2016 begonnen om de molen geschikt te maken voor het malen. Helaas restte na de restauratie van de molen van de oorspronkelijke maalinrichting slechts één koppel maalstenen. Het bleken ook nog eens stenen om veevoerders mee te malen. In januari 2018 konden de stenen gewisseld worden voor nieuwe, betere maalstenen. De oude zijn geschonken aan de molen in Dreumel, die nog maalvaardig opgeknapt moet worden, daar beginnen ze aan hun derde leven, want ze kwamen in 1972 uit de gesloopte molen De Dankbaarheid in Middelharnis. De nieuwe stenen deden wat ze moesten doen en maalden prachtig meel en goede bloem.

Voor nog betere kwaliteit en kwantiteit werden nog een aantal maalderijmachines terug in de molen gebouwd. Oud molenaar Wim van Wijk had precies opgeschreven wat er vroeger allemaal was en dat werd de leidraad om van de molen weer een goed uitgeruste maalderij te maken. Zo kwamen er twee, een pletwals, een jacobs ladder (elevator), bunkers om losgestort graan op te slaan, en een klein koppel stenen op een elektromotor voor noodgeval. Dit voorjaar kwamen ook nog twee zogenaamde fokwieken met regelborden, waarmee de molen met minder wind veel makkelijker maalt, en de regelborden zorgen voor een constantere gang en dus beter meel.

verhouding de lokale tarwe gemengd wordt met een andere tarwe (uiteraard ook biologisch en niet van ver overzee), zodat we uiteindelijk een product krijgen met de juiste bakeigenschappen, genoeg voor het hele oogstseizoen, om een jaar lang lokaal Altena brood van te bakken.

Al met al dus een heel interessante interactie, waarbij ik mij als molenaar echt de verbindende schakel voel tussen twee andere veelzijdige ambachten: de akkerbouwer en de bakker. Voor een goed en lekker brood zijn we uiteindelijk alle drie aangewezen op de werking van de natuur!”

Zo kreeg 'de Hoop' in Veen een molenwinkeltje met meel, bloem, brood- en bakmixen voor de particuliere handel en thuisbakkers. In 'De Twee Gebroeders' is de productie van biologisch EKO meel/bloem meer gericht op de bakkerij. Het leeuwendeel gaat naar bakker Hardeman aan de Torenstraat in Wijk en Aalburg. De Hoop draait gemiddeld 5-6 dagen per week en De Twee Gebroeders 3-4 dagen per week. „Zowel de bakker als ik moesten echt pionieren, en dat maakte het ontzettend leerzaam en leuk. Omdat de molen door zijn geschiedenis weinig origineels meer bevatte, bood dat ook een voordeel; ruimte en vrijheid in het bedenken van een praktisch geheel. Doordat dit allemaal tegelijk opging met het pionieren en experimenteren, is steeds met voortschrijdend inzicht gewerkt. Kortom, het volhouden is beloond.“

Wensen zijn nog een tweede koppel maalstenen, een derde mengmachine en een stofafzuiging tijdens het malen, zodat De Twee Gebroeders weer een volwaardige productieve korenmolen is, die zijn vroegere naam 'Windmeelfabriek' eer aan doet. En dat na een roerige geschiedenis: in 1872 gebouwd, in 1924 verbouwd tot 'windmeelfabriek', in 1944 zwaar beschadigd, in 1946 weer hersteld, in 1954 verkocht aan de coöperatieve boerenbond en leeggesloopt, in 1972 gerestaureerd met het oude binnenwerk van een gesloopte molen uit het Zeeuwse Wissekerke, in 1991 weer tot stilstand gekomen en in verval geraakt. In 2001-2002 volgde

